

ČESKÁ REPUBLIKA

STANOVISKO PLÉNA

Ústavního soudu

Plénium Ústavního soudu ve složení z předsedy soudu Josefa Baxy a soudkyň a soudců Lucie Dolanské Banyaiové, Josefa Fialy, Milana Hulmáka (soudce zpravodaje), Jaromíra Jirsy, Veroniky Křesťanové, Zdeňka Kühna, Tomáše Langáška, Jiřího Přibáně, Kateřiny Ronovské, Dity Řepkové, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Jana Wintra a Daniely Zemanové přijalo na návrh IV. senátu Ústavního soudu podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve věci právního názoru IV. senátu pro řízení vedeném pod sp. zn. IV. ÚS 610/24, který se odchyľuje od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezech ze dne 10. 4. 2024 sp. zn. I. ÚS 1238/23 a ze dne 10. 7. 2024 sp. zn. II. ÚS 1145/24, toto stanovisko:

Změní-li odvolací soud výrok soudu prvního stupně o nákladech občanského soudního řízení v neprospěch odvolatele, neporuší tím jeho práva zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. V řízení o ústavní stížnosti, vedeném pod sp. zn. IV. ÚS 610/24, se stěžovatelka D. H. domáhá zrušení usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) ze dne 28. 11. 2023 č. j. 84 Co 124/2023-410 a výroků III. a VII. rozsudku Okresního soudu v Chomutově (dále jen „okresní soud“) ze dne 30. 3. 2023 č. j. 23 C 195/2019-374. Napadenými výroky soudy rozhodly o náhradě nákladů řízení o vzájemném návrhu stěžovatelky o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví v užším smyslu a o vypořádání podílového spoluvlastnictví v širším smyslu.

2. Okresní soud v napadeném výroku III. rozsudku rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví v užším smyslu a napadeným výrokem VII. rozsudku přiznal stěžovatelce náhradu nákladů řízení o vypořádání spoluvlastnictví v širším smyslu ve výši 90 905 Kč. Proti výrokům III. a VII. rozsudku okresního soudu podala odvolání pouze stěžovatelka. Krajský soud napadeným usnesením změnil oba napadené výroky tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení a) o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, b) o zaplacení nadužívání spoluvlastnického podílu. V odůvodnění napadeného usnesení soud odkázal na stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2023 sp. zn. Pl. ÚS-st. 59/23 (č. 302/2023 Sb.) a dodal, že ve věci neshledal žádné zvláštní důvody pro přiznání náhrady nákladů stěžovatelce.

3. Ústavní stížností, která byla Ústavnímu soudu doručena dne 4. 3. 2024, se stěžovatelka domáhá zrušení napadených rozhodnutí obecných soudů, neboť je přesvědčena, že jimi bylo porušeno její právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny. V ústavní stížnosti argumentuje mj. závěry rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2023 sp. zn. 22 Cdo 2258/2021, který dovodil, že v občanském soudním řízení až na výjimky platí zákaz změny k horšímu (*reformatio in peius*), který jsou odvolací soudy povinny respektovat, jelikož opačný závěr by byl v rozporu s dispoziční zásadou a taktéž smyslem a účelem opravných prostředků. Stěžovatelka je přesvědčena, že přestože vychází rozhodování o nákladech řízení z úřední povinnosti, tudíž by se na něj zákaz změny k horšímu nemusel vztahovat, s ohledem na individuální okolnosti posuzované věci (zejména pasivitu vedlejšího účastníka) je v rozporu se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt* (zákony jsou psány pro bdělé), aby krajský soud změnil napadený rozsudek okresního soudu a nepřiznal jí žádnou náhradu nákladů řízení.

4. Čtvrtý senát Ústavního soudu, příslušný k projednání a rozhodnutí ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 610/24, dospěl při jejím předběžném projednání k názoru, který se odchyluje od právního názoru Ústavního soudu vyjádřeného v nálezech ze dne 10. 4. 2024 sp. zn. I. ÚS 1238/23 a ze dne 10. 7. 2024 sp. zn. II. ÚS 1145/24, a to ve vztahu k otázce, zda se v občanském soudním řízení uplatní zákaz změn k horšímu ve vztahu k nákladovému výroku. Nelze též přehlédnout, že k aplikaci zásady zákazu změny k horšímu na rozhodování odvolacích civilních soudů o nákladech řízení bylo (jak v minulosti, tak i po vydání uvedených nálezů) jak Ústavním soudem, tak i obecnými soudy, přistupováno často rozdílně. Proto čtvrtý senát Ústavního soudu přerušil v zájmu právní jistoty usnesením dne 18. 9. 2024 sp. zn. IV. ÚS 610/24 řízení o ústavní stížnosti a postupem podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, předložil plénu návrh stanoviska.

II. Dosavadní rozhodovací praxe Ústavního soudu a obecných soudů

A) Rozhodování Ústavního soudu

5. Ústavní soud v nálezu ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 87/99 (N 100/15 SbNU 31) konstatoval, že odvolací soud v napadeném rozhodnutí porušil § 224 odst. 1 a 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále též „o. s. ř.“), tím, že bez návrhu účastníků změnil rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech řízení, aniž

by změnil odvoláním napadené rozhodnutí. Porušení ustanovení o. s. ř., v důsledku něhož v rozporu s jednoduchým právem dochází k rozšíření aplikace zásady oficiality na úkor zásady dispoziční, je v rozporu s principy řádného procesu, což zakládá dotčení na základním právu, plynoucím z čl. 36 odst. 1 Listiny.

6. V nálezu ze dne 24. 2. 2004 sp. zn. I. ÚS 654/03 Ústavní soud uvedl, že „o povinnosti k náhradě nákladů řízení rozhoduje soud *ex officio* a že náhrada nákladů je kogentně upravena v ustanoveních § 142-150 o. s. ř.“, a proto se „přezkumná činnost odvolacího soudu vztahuje na celý napadený výrok o nákladech řízení bez ohledu na to, v jakém rozsahu byl tento výrok napaden odvoláním, případně jak bylo odvolání odůvodněno“.

7. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1238/23, body 36, 39, 40 a 58, dospěl Ústavní soud k závěru, že i v případě, kdy napadne odvolatel pouze výrok o nákladech prvostupňového řízení, odvolací soud může po přezkoumání tento výrok změnit jen ve prospěch odvolatele, shledá-li odvolání důvodným. V opačném případě musí výrok o nákladech prvostupňového řízení potvrdit. Nemůže v důsledku působení zákazu změny k horšímu o nákladech prvostupňového řízení rozhodnout v neprospěch odvolatele pouze na základě odvolatelem podaného odvolání. Pokud odvolatel napadne pouze výrok ve věci samé, který odvolací soud potvrdí, není již důvod přezkoumávat nákladový výrok jako závislý výrok. Z povahy věci totiž plyne, že by se odvolací soud již neměl správností nákladového výroku prvostupňového rozhodnutí zabývat, neprojevila-li k tomu svou vůli protistrana svým dispozičním úkonem. V případě změny rozhodnutí ve věci samé odvolací soud tedy v duchu zásady zákazu změny k horšímu přezkoumá nákladový výrok jako závislý výrok, ačkoli nebyl odvoláním napaden, avšak může jej změnit pouze ve prospěch odvolatele společně s výrokem ve věci samé (§ 212 a § 224 odst. 2 o. s. ř.). Nerespektování tohoto požadavku představuje porušení práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s jeho právem na rovnost účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny, protože došlo k bezdůvodnému zvýhodnění účastníků, kteří k takovému postupu neprojevili vůli řádným dispozičním úkonem. Tyto závěry byly následně aplikovány i v nálezu ze dne 10. 7. 2024 sp. zn. II. ÚS 1145/24.

8. Pro úplnost je možné uvést, že Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 1238/23 posuzoval případ, v němž bylo rozhodováno o žalobě na náhradu ztížení společenského uplatnění v důsledku pracovního úrazu. Odvolání proti výroku ve věci samé podal stěžovatel, který se domáhal vyšší náhrady. Soud potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé, avšak po zjištění pochybení soudu prvního stupně, který vycházel z nesprávné tarifní hodnoty sporu, snížil náhradu nákladů (*ex officio*) v neprospěch stěžovatele o více než polovinu. V nálezu sp. zn. II. ÚS 1145/24 obecné soudy rozhodovaly o návrhu na rozvod manželství, stěžovatelka byla soudem částečně (v rozsahu 25 %) osvobozena od placení soudních poplatků a byla jí ustanovena advokátka. Soud prvního stupně rozhodl, že Česká republika – městský soud nemá vůči účastníkům právo na náhradu nákladů vynaložených na odměnu ustanovené zástupkyně stěžovatelky. Odvolací soud, rozhodující o odvolání stěžovatelky proti meritornímu výroku, však změnil rozhodnutí o nákladech řízení *ex officio*. Vycházel z částečného osvobození od soudních poplatků a neúspěchu stěžovatelky a uložil stěžovatelce povinnosti zaplatit částku 8 100 Kč představující 75 % nákladů státu vynaložených na její právní zastoupení v řízení.

9. Naznačená „nejednotnost“ v přístupu Ústavního soudu k aplikaci zákazu změny k horšímu při rozhodování civilních soudů o nákladech řízení je patrná z poměrně

nedávného nálezu ze dne 22. 5. 2024 sp. zn. II. ÚS 3192/23 (bod 21). Ústavní soud v něm – k námitce stěžovatele o porušení zásady zákazu změny k horšímu – konstatoval, že tato zásada – obecně platná v trestním řízení – z občanského soudního řádu nikterak nevyplývá, a v jeho působnosti se neuplatní. Stěžejní problematikou tohoto nálezu je nesprávné určení výše náhrady nákladů s ohledem na neadekvátně zvolenou tarifní hodnotu ve vztahu k předmětu sporu.

10. Nález sp. zn. II. ÚS 3192/23 v uvedeném bodě 21 dále odkázal na starší rozhodnutí Ústavního soudu, směřující k obdobnému závěru. Jde například o usnesení ze dne 16. 5. 2017 sp. zn. IV. ÚS 727/17, ze dne 17. 8. 2005 sp. zn. IV. ÚS 14/04, ze dne 29. 11. 2007 sp. zn. III. ÚS 596/07, ze dne 12. 8. 2009 sp. zn. III. ÚS 1691/09 či ze dne 12. 8. 2004 sp. zn. III. ÚS 230/04, ze dne 15. 9. 2004 sp. zn. I. ÚS 380/04, ze dne 25. 6. 2007 sp. zn. IV. ÚS 603/06. Konkrétně v usnesení sp. zn. III. ÚS 596/07 Ústavní soud přitom rovněž uvedl, že odvolací soud je oprávněn změnit, resp. zvýšit, náhradu nákladů řízení i v neprospěch účastníka řízení, který byl jediným odvolatelem [odkaz na § 212 písm. b) o. s. ř.]. V usnesení sp. zn. I. ÚS 380/04 Ústavní soud poukázal na to, že v minulosti akceptoval, že o povinnosti k náhradě nákladů řízení rozhoduje soud *ex officio* a že náhrada nákladů je kogentně upravena v § 142 až 150 o. s. ř., tedy že v případě rozhodování o náhradě nákladů řízení se uplatňuje princip oficiality a legality, přičemž zásada zákazu změny k horšímu není v takovém případě uplatnitelná (k obdobným závěrům dospěl s odkazem na § 151 o. s. ř. Ústavní soud i v usnesení sp. zn. IV. ÚS 603/06).

11. Obecně je přitom Ústavní soud při přezkumu rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení (podobně jako u rozhodnutí v tzv. bagatelních sporech) zdrženlivý. Ústavní stížnosti proti takovým rozhodnutím jsou zpravidla zjevně neopodstatněné, neprovázejí-li posuzovanou věc takové (mimořádné) okolnosti, které ji činí co do ústavní roviny významnou. Jde například o nálezy ze dne 15. 10. 2012 sp. zn. IV. ÚS 777/12 (N 173/67 SbNU 111), ze dne 10. 6. 2014 sp. zn. III. ÚS 1862/13 (N 118/73 SbNU 821), usnesení ze dne 5. 6. 2024 sp. zn. II. ÚS 1078/24, ze dne 17. 7. 2024 sp. zn. IV. ÚS 556/24, ze dne 31. 7. 2023 sp. zn. I. ÚS 1332/23, či nedávný nález ze dne 9. 10. 2024 sp. zn. I. ÚS 3241/23 (body 19 a násl.).

B) Rozhodování obecných soudů

12. V rozhodování obecných soudů je rovněž znatelný ne zcela jednotný přístup k aplikaci zákazu změny k horšímu v odvolacím civilním soudním řízení při rozhodování o nákladech řízení. Převážně byl však následován závěr, že při rozhodování odvolacích civilních soudů o nákladech řízení se neuplatňuje zákaz změny k horšímu.

13. Vrchní soud v Praze v rozsudku ze dne 9. 11. 2021 sp. zn. 7 Cmo 266/2020, konstatoval, že při rozhodování o nákladech řízení se neuplatňuje zákaz změny k horšímu, neboť soud o nákladech řízení rozhoduje z úřední povinnosti (§ 151 odst. 1 o. s. ř.), a není tak vázán rozsahem požadavku uplatněného odvolatelem v odvolání. Obdobné dovodily též Vrchní soud v Praze v rozsudku ze dne 21. 5. 2021 sp. zn. 7 Cmo 164/2019 či Městský soud v Praze v usnesení ze dne 24. 6. 2015 sp. zn. 22 Co 39/2015, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 51/2016. Závěr o tom, že zásada zakazující zhoršení postavení odvolatele v odvolacím řízení se při rozhodování o nákladech řízení neuplatní, následoval dále též

Krajský soud v Českých Budějovicích v rozsudku ze dne 22. 7. 2019 č. j. 19 Co 934/2019-95.

14. Naopak Městský soud v Praze dospěl v rozsudku ze dne 22. 1. 2016 sp. zn. 91 Co 369/2015, k závěru, že k odvolání účastníka řízení podanému proti výroku o nákladech řízení nelze zhoršit rozhodnutí o nákladech řízení v jeho neprospěch, neboť takové rozhodnutí odvolacího soudu jde mimo meze odvolání, tj. mimo rozsah odvolatelem vymezeného předmětu odvolacího řízení (§ 212 o. s. ř.).

15. Opomíjet nelze rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2258/2021, o který se opírá nálezný sp. zn. I. ÚS 1238/23. Nejvyšší soud v něm dovedl, že v občanském soudním řízení až na výjimky platí zákaz změny k horšímu, který jsou odvolací soudy povinny respektovat, jelikož opačný závěr by byl v rozporu s dispoziční zásadou a taktéž smyslem a účelem opravných prostředků. Současně však připustil, že jednu z výjimek ze zákazu změny k horšímu představují řízení ovládaná zásadou oficiality (obdobně též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2024 sp. zn. 22 Cdo 1082/2023). Tento rozsudek nebyl přijat k publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek. Publikace daného rozhodnutí byla odmítnuta s tím, že jeho závěry neodpovídají současnému stavu procesního práva (§ 153, § 206 odst. 2, § 212a o. s. ř.) (*Vojtek, P. Přehled rozhodnutí NS nepřijatých v roce 2023 do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Soudní rozhledy, 2024, č. 2, s. 45*).

16. V usnesení ze dne 3. 6. 2024 sp. zn. 24 Cdo 697/2024 Nejvyšší soud dovedl, že princip zákazu změny k horšímu se (ačkoliv není výslovně upraven zákonem) tradičně v civilním procesu uplatňuje. Neplatí však v řízeních, která bylo možné zahájit i bez návrhu, neboť v nich soud není vázán mezemi, ve kterých se odvolatel domáhá přezkoumání rozhodnutí soudu prvního stupně, neboť takovému přezkumu nemůže bránit ani uplatňování zákazu změny k horšímu (srov. § 28 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních). Přestože řízení o úschově lze zahájit jen na návrh, o odměně opatrovníka ustanoveného některému z účastníků řízení rozhoduje i bez návrhu; zákaz změny k horšímu se proto při takovém rozhodování nemůže uplatnit. Názor vyslovený v rozsudku ze dne 26. 1. 2023 sp. zn. 22 Cdo 2258/2021 nadto podle Nejvyššího soudu nepředstavuje ustálenou judikaturu.

III. Vlastní odůvodnění stanoviska

17. Důvodem přijetí stanoviska je vyjasnění postoje Ústavního soudu k uplatňování zákazu změny k horšímu při rozhodování odvolacích soudů o nákladech řízení v občanském soudním řízení. Tím Ústavní soud zároveň vytvoří prostor k vyřešení této otázky na úrovni podústavního práva a ke sjednocení praxe obecných soudů, k jejíž roztržiténosti právě i judikatura Ústavního soudu nemalým dílem přispěla.

18. Právní názor Ústavního soudu vyjádřený v tomto stanovisku lze pak shrnout tak, že z ústavního pořádku zákaz změny k horšímu při rozhodování odvolacích soudů o nákladech řízení neplyne. Jde proto o otázku, jejíž řešení náleží obecným soudům. Výklad relevantních ustanovení o. s. ř., podle něhož se zákaz změny k horšímu při rozhodování odvolacích soudů o nákladech řízení neuplatní, zároveň nelze považovat

za svévolný ve smyslu judikatury Ústavního soudu, a tedy porušující právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny.

19. Je zřejmé, že ústavní pořádek výslovný zákaz změny k horšímu při rozhodování o nákladech řízení neobsahuje. Nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1238/23 a sp. zn. II. ÚS 1145/24 tento zákaz dovozují z dispoziční zásady, konkrétně z jejího projevu v podobě vázanosti odvolacího soudu rozsahem odvolání (nález sp. zn. I. ÚS 1238/23, bod 21an.). Jakkoli zásada dispoziční patří mezi základní procesní zásady občanského soudního řízení, její konkrétní projev v podobě zákazu změny k horšímu v civilním řízení z ústavního pořádku dovodit nelze. Aplikace tohoto zákazu se odvíjí od konkrétní úpravy jednotlivých řízení v podústavních předpisech. Ostatně i nález sp. zn. I. ÚS 1238/23 výslovně připouští, že „v řízení ovládaném zásadou oficiality zákaz reformace in peius neplatí, neboť v něm soud není vázán návrhy stran“.

20. Ústavní soud respektuje skutečnost, že jde o řešení soukromoprávních sporů (jde o horizontální vztahy), kde má dispoziční zásada oporu v ústavní garanci autonomie vůle stran (čl. 2 odst. 3 Listiny) a omezené možnosti ingerence veřejné moci (např. čl. 36 Listiny, čl. 11 Listiny) [srov. nálezy ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 42/08 (N 90/53 SbNU 159, č. 163/2009 Sb.), bod 20, ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 38/05 (N 187/38 SbNU 511), nález ze dne 24. 10. 2024 sp. zn. II. ÚS 1617/24, bod 19 an., nález ze dne 29. 9. 2022 sp. zn. I. ÚS 543/22, bod 29, nález ze dne 26. 2. 2009 sp. zn. I. ÚS 1169/07 (N 38/52 SbNU 387), bod 23 či společné odlišné stanovisko k nálezu ze dne 30. 6. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 40/18 (N 138/100 SbNU 512; č. 327/2020 Sb.)]. Na druhou stranu existují argumenty proti uplatnění zákazu změny k horšímu v civilním řízení, zájem na správnosti rozhodnutí – obstála by zjevně nesprávná prvoinstanční rozhodnutí a správná druhoinstanční by měla být rušena, zájem na rychlosti a hospodárnosti řízení – takto pojatý zákaz změny k horšímu povzbuzuje k podávání opravných prostředků, místo aby odrazoval. V tomto pojetí – ve smyslu aplikace zákazu změny k horšímu – by totiž byl nucen podat odvolání i ten účastník, který by jinak byl s výsledkem sporu a nákladovým výrokem „spokojený“. V opačném případě by totiž hrozilo, že odvolací soud rozhodne k odvolání protistrany „nově“ v jeho neprospěch, přestože rozhodoval *ex officio*. Je na zákonodárci, aby při úpravě rozhodování o nákladech řízení zvážil, které z těchto protichůdných zájmů upřednostní a jakou zákonnou konstrukci zvolí.

21. Ačkoli zásada zákazu změny k horšímu neplyne přímo z ústavního pořádku, přesto by teoreticky její nerespektování mohlo představovat porušení ústavně zaručených práv účastníků (zejména práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny). Mohlo by tomu tak být typicky tehdy, pokud by tím soud nerespektoval kogentní normu, případně by interpretoval a aplikoval zákonné pojmy v jiném než zákonem stanoveném a právním myšlením konsensuálně akceptovaném významu (srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 19. 9. 2024 sp. zn. III. ÚS 1951/21, bod 36).

22. Úvahy o aplikaci zákazu změny k horšímu v případě přezkumu rozhodnutí o nákladech řízení vycházejí z § 151, § 212, § 212a, § 224 o. s. ř. Z § 151 odst. 1 věty před středníkem o. s. ř. vyplývá, že soud rozhodne o nákladech řízení i bez návrhu. Při rozhodování o náhradě nákladů řízení není vázán návrhem stran. Soud náklady účastníkovi přizná v souladu se zákonem i v případě, kdy je nečinný, tedy přestože je nevyšetřil, přímo nenavrhoval jejich úhradu nebo neoponoval vyčíslení druhého účastníka (jestliže však požaduje účastník řízení náhradu nákladů řízení v menší míře,

než jakou by mu obecná pravidla přisuzovala, či se dokonce náhrady nákladů vzdá, je tuto dispozici účastníka třeba respektovat; srov. usnesení ze dne 19. 10. 2010 sp. zn. I. ÚS 1147/10).

23. Podle § 212 písm. a) o. s. ř. není odvolací soud vázán rozsahem odvolání v případech, kdy je na rozhodnutí o napadeném výroku závislý výrok, který nebyl odvoláním dotčen. Typickým závislým výrokem je přitom právě výrok o náhradě nákladů řízení. Závislý výrok samostatně nenabývá právní moci. Může být dotčen rozhodnutím odvolacího soudu, přestože nebyl výslovně napaden.

24. I proto je vztažení zákazu změny k horšímu na rozhodování odvolacích civilních soudů o nákladech řízení v odborné literatuře odmítáno (např. Dobrovolná, E., Kolář, D. Zákaz reformace in peius v civilním soudním řízení, *Právní rozhledy*, 2023, č. 22, s. 775; Šebek, R. In: *Svoboda, K., Smolík, P., Levý, J., Doležilek, J. a kol.* Občanský soudní řád. Komentář. 3. vydání (3. aktualizace). Beck-online. Beck, 2024 (komentář k § 212, body 11 a 12)]. Ze stejných principů vychází i judikatura obecných soudů k přezkumu rozhodnutí o nákladech řízení (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 7. 2020 sp. zn. 33 Cdo 3332/2021).

25. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1238/23 Ústavní soud opřel všeobecnou platnost zásady zákazu změny k horšímu v civilním soudním řízení i o věcný záměr civilního řádu soudního a srovnání příbuzných zahraničních právních úprav. Budoucí právní úprava (tím spíše její pouhý záměr) nicméně nemá na ústavnost výkladu právní úpravy současné vliv. Argumentaci zahraniční právní úpravou pak nelze bezpodmínečně přijmout. Důvodem jsou odlišné právní úpravy a principy, na nichž jsou mnohdy zahraniční právní úpravy založeny. V některých zemích je zákaz změny k horšímu součástí právního řádu (například slovenská a španělská právní úprava) či se z něj připouští výjimky (například německá právní úprava), v jiných právních řádech naopak zakotven není (francouzská právní úprava). Je vždy také nutné zohlednit rozdíly při rozhodování o věci samé a o nákladech řízení. Uvedené je demonstrováno na příkladech rakouské a německé úpravy.

26. V Německu (právní úprava obsažena v *Zivilprozessordnung*, dále jen „ZPO“) je rozhodováno o nákladech řízení ve dvou fázích. Prvním rozhodnutím je tzv. *Kostengrundentscheidung* (rozhodnutí o základu; rozhodnutí o povinnosti nést náklady řízení) dle § 308 odst. 2 ZPO, které soud vydává z důvodu veřejného zájmu *ex officio* v souladu s pravidly obsaženými v § 91an. ZPO, a to zpravidla v rámci rozhodnutí ve věci samé. *Kostengrundentscheidung* neurčuje výši nároku na náhradu nákladů řízení, nýbrž pouze stanoví, kterému z účastníků náleží náhrada nákladů řízení (příp. v jakém poměru atp.). K přezkumu a změně základního rozhodnutí o nákladech mohou soudy přistoupit pouze za předpokladu, že je opravný prostředek přípustný. Nezáleží již však na tom, zdali je účastník s opravným prostředkem ve věci samé úspěšný. K samotnému vyčíslení nákladů dochází až v samostatném druhém řízení o stanovení nákladů podle § 103an. ZPO (*Kostenfestsetzungsverfahren*; srov. Baumbach, A., Lauterbach, W., Albers, J., Hartmann, P. *Zivilprozessordnung: mit FamFG, GVG und anderen Nebengesetzen*. 75. vydání. München: Verlag C.H. Beck, 2017, s. 318, m. č. 35), které lze zásadně zahájit pouze na návrh (s výjimkou upravenou v § 105). Rozhodnutí o stanovení nákladů dle § 103an. ZPO naopak spadá do režimu § 308 odst. 1 ZPO (Baumbach, A., Lauterbach, W., Albers, J., Hartmann, P. *Zivilprozessordnung: mit*

FamFG, GVG und anderen Nebengesetzen. 75. vydání. München: Verlag C.H. Beck, 2017, s. 1271, m. č. 16), v němž je vyjádřena zásada dispoziční, resp. jeden z jejich projevů. V druhé instanci se zásadně uplatňuje zákaz změny k horšímu, výslovně upravený v § 528 a dovozovaný též z § 577 odst. 2 ZPO, a to pokud jde o celkovou částku, nikoliv jednotlivé položky. Zásada ovšem neplatí bezvýjimečně. Nadřízený soud může například napadené usnesení o stanovení nákladů zrušit z důvodu, že základní rozhodnutí o nákladech, které sloužilo jako podklad pro rozhodnutí o stanovení nákladů, následně odpadne, anebo od počátku chybí (Baumbach, A., Lauterbach, W., Albers, J., Hartmann, P. *Zivilprozessordnung: mit FamFG, GVG und anderen Nebengesetzen*. 75. vydání. München: Verlag C.H. Beck, 2017, s. 500, m. č. 64).

27. V Rakousku (právní úprava obsažena v *Zivilprozessordnung*, dále jen „Rak. ZPO“) dle § 52 odst. 5 Rak. ZPO soud rozhoduje o nároku na náhradu nákladů řízení z moci úřední za předpokladu, že strany předložily seznam nákladů (s příslušnými doklady). Odvolací soud je však dle § 462 odst. 1 Rak. ZPO při přezkumu striktně vázán rozsahem odvolání, přičemž Rak. ZPO neobsahuje obdobu § 212 o. s. ř., která by z tohoto pravidla stanovila výjimky. V nenapadnuté části rozhodnutí nemůže soud z úřední povinnosti přihlížet ani k zmatečnostním vadám (Rechberger, W. H., Klicka, T. *Zivilprozessordnung: Kommentar*. 5. vydání. Wien: Verlag Österreich, 2019, s. 1708, m. č. 1). Zásada zákazu změny k horšímu je v Rakousku dovozována z § 462 odst. 1 Rak. ZPO, a to i na rozhodnutí o nákladech řízení. Soud je navíc vázán i odvolacími důvody. Jestliže je napadena výše nákladů řízení, nedochází proto k přezkumu základu nároku. Nákladový výrok zůstává nedotčen nejenom v případě potvrzení rozhodnutí ve věci samé, ale i v případě pouhé nepodstatné změny rozhodnutí ve věci samé vyšším soudem. V případě podstatné změny rozhodnutí ve věci samé je o nákladech rozhodováno z důvodu závislosti výroků znovu, přestože nebyly napadeny, a může být rozhodnuto i v neprospěch odvolatele (§ 50 odst. 1 Rak. ZPO).

28. Ústavní soud netvrdí, že právní úprava zásadu zákazu změny k horší při rozhodování odvolacích soudů o nákladech řízení vylučuje. Výklad uvedených zákonných ustanovení v tom směru, že se uvedená zásada v těchto případech neaplikuje (a to ani tehdy, není-li nákladový výrok odvoláním napaden), však nelze považovat za svévolný a jako takový vyžadující ingerenci Ústavního soudu. Jinými slovy, výklad § 151 a 212 o. s. ř., v němž se zákaz změny k horšímu nerespektuje, nepředstavuje kvalifikovanou vadu při výkladu podústavního práva, která by zakládala rozpor s čl. 36 odst. 1 či čl. 37 odst. 3 Listiny. Nejde o neústavní postup, jestliže z důvodu takového rozhodnutí dojde ke zhoršení postavení (byť jediného) odvolatele.

29. Jde-li o výklad podústavního práva, požadavek § 151 o. s. ř. rozhodovat o nákladech řízení i bez návrhu může mít jistě různý obsah, počínaje pouhou reakcí na nezbytnost předložení vyčíslení nákladů řízení v původní úpravě a konče setrvalým zájmem veřejné moci na správném vyčíslení nákladů řízení. Ke druhému z přístupů se již dříve vyjádřil Ústavní soud v usnesení sp. zn. I. ÚS 1147/10, a to tak, že se jeví též hodnotově v rozporu s omezením opravných prostředků směřujících proti rozhodnutí o nákladech řízení [§ 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř.], včetně výše zmíněného obecného přístupu v judikatuře Ústavního soudu k neústavnosti rozhodnutí o nákladech řízení.

30. Výrok o nákladech řízení prvního stupně bude odvolacím soudem přezkoumáván vždy, jestliže je přímo proti němu podán opravný prostředek. Pokud však výrok

o nákladech řízení není výslovně napaden, při potvrzení rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé není dána potřeba měnit výrok o nákladech řízení (ve prospěch či neprospěch žádného z účastníků), neboť z pohledu závislosti rozhodnutí o nákladech řízení na rozhodnutí o věci samé se nic nezměnilo. Povinnost rozhodnout o nákladech řízení podle § 151 o. s. ř. i bez návrhu neznamena, že by se odvolací soud za situace, kdy potvrdí výrok o věci samé a kdy žádný z účastníků ani nenamítá nesprávnost rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech, musel zabývat správností rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech řízení a při závěru o jeho nesprávnosti je změnit. Povinnost rozhodnout o nákladech řízení podle § 151 o. s. ř. i bez návrhu neodůvodňuje změnu rozhodnutí tam, kde se jí žádní účastníci nedomáhají.

31. Zcela odlišná situace nastává, jestliže odvolací soud rozhodnutí o věci samé změní. V takovém případě nákladový výrok soudu prvního stupně nebude odvolací soud vůbec přezkoumávat a pak potvrzovat či měnit. Takový nákladový výrok je totiž změnou výroku o věci samé tzv. odklizen a odvolací soud je povinen rozhodnout – i bez návrhu – sám znovu i o nákladech řízení před soudem prvního stupně (§ 224 odst. 2 o. s. ř.). Zruší-li odvolací soud výrok o věci samé, pak takto znovu o nákladech řízení dosavadního řízení, tedy i řízení před soudem prvního stupně před zrušením, rozhodne soud prvního stupně v rozhodnutí, kterým věc bude znovu končit (§ 224 odst. 3 o. s. ř.). Odvolací soud, případně soud prvního stupně, potom při svém rozhodování o nákladech řízení není nijak omezen v tom, že by nemohl rozhodnout v neprospěch kteréhokoli účastníka, tedy i toho, kdo se odvolal do výroku o věci samé. Bude-li však změna výroku o věci samé pouze formální a nijak se nedotkne důvodů, na základě kterých soud prvního stupně rozhodl o nákladech řízení (pro které byl závislý na výroku o věci samé), lze z ústavního hlediska aprobovat výše popsaný postup odvolacího soudu jako by výrok o věci samé nebyl změněn.

32. Rolí Ústavního soudu nemá být však nahrazení zákonodárce či interpretační činnosti obecných soudů při stanovování pravidel občanského soudního řízení. Je na obecných soudech, aby vyložily relevantní ustanovení podústavního práva a sjednotily svoji praxi.

33. Z uvedených důvodů se plénum Ústavního soudu od právního názoru vysloveného v nálezech sp. zn. I. ÚS 1238/23 a sp. zn. II. ÚS 1145/24 odchyluje. Z hlediska ústavního pořádku lze uzavřít, že změnil-li odvolací soud výrok soudu prvního stupně o nákladech řízení v neprospěch odvolatele, neporušuje tím za současné právní úpravy jeho ústavně zaručená práva, a to ani tehdy, nebyl-li nákladový výrok odvoláním výslovně napaden.

34. Ústavní soud současně připomíná, že ústavní stížnosti proti rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení jsou zpravidla zjevně neopodstatněné, neprovázejí-li posuzovanou věc takové (mimořádné) okolnosti, které ji činí co do ústavní roviny dostatečně významnou (srov. bod 11 výše). O to mimořádnější okolnosti, typicky v podobě významného přesahu vlastního zájmu stěžovatele, musejí být dány ve věcech, kde sporná výše nákladů nepřevyšuje ani hranici bagatelnosti; pokud zákon podmíní přípustnost opravných prostředků určitou minimální výší předmětu sporu, účelem zákona jistě není, aby roli další přezkumné instance nahrazoval Ústavní soud. Uvedený požadavek dostatečného ústavního významu věci zajišťuje, aby se Ústavní soud mohl plně soustředit na plnění své úlohy orgánu ochrany ústavnosti. Je-li v konkrétní nákladové věci přítomna mimořádná okolnost zakládající její dostatečný ústavní význam, a je proto vydán nález, nelze z toho dovozovat, že Ústavní soud k věcnému přezkumu

posléze automaticky připustí všechny obdobné stížnosti, v nichž je namítán rozpor s takovým nálezem. Tvrzený rozpor musí být u nákladových věcí zpravidla doplněn dalšími okolnostmi, typicky přesahem vlastního zájmu stěžovatele, aby jej Ústavní soud věcně posoudil; stejně jako pro závěr o porušení čl. 36 odst. 1 Listiny nepostačí toliko tvrzené porušení zákona.

V Brně dne 5. března 2025

Josef Baxa
předseda Ústavního soudu

Odlišné stanovisko soudců Pavla Šámala, Josefa Baxy, Jaromíra Jirsy a Jiřího Příbáně ke stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 60/24

Na základě § 22 zákona o Ústavním soudu podáváme odlišné stanovisko k výroku stanoviska Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2025 a jeho odůvodnění:

1. Uvedené stanovisko rozhodnutím většiny pléna překonává nálezy sp. zn. I. ÚS 1238/23 a sp. zn. II. ÚS 1145/24. Tyto nálezy podaly zevrubný výklad možných přístupů k zásadě zákazu *reformationis in peius* (zákazu změny k horšímu), která, byť není výslovně vyjádřena zákonem, platí podle nich v občanském soudním řízení jako důsledek zásady dispoziční i pro podání odvolání a navazující řízení, dovoluje-li to povaha řízení a konkrétní procesní situace. Máme za to, že stanovisko nedostatečně reflektuje podstatu uvedených nálezů, zkrsluje ji a nedává odpovědi na problémy spojené s úlohou soudu ve sporném řízení a principy rovnosti účastníků v řízení a ochrany autonomie vůle

2. I. a II. senát přitom v překonávaných nálezech tyto problémy řešil; shledal, že přístup obecných soudů může generovat v nastaveném systému jistou „neférovost“ (nerovnost), kterou je třeba korigovat. Překonávané nálezy nejsou sebeomezením do budoucna, protože není vyloučeno v duchu ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu v konkrétní věci zohlednit její individuální okolnosti, například vyjde-li najevo zneužití práva odvolatelem na úkor protistrany nebo představuje-li pochybení soudu skutečný exces, u něžž je opodstatněně aktivitu účastníka řízení „suplovat“. Objevil-li by se tedy nějaký neudržitelný aspekt překonávaného právního názoru, nic by obecným soudům či Ústavnímu soudu nebránilo to zohlednit.

3. Z odůvodnění stanoviska přitom plyne, že překonávané nálezy nepředstavují doktrinální či judikaturní exces, protože se jednoduše staví na jednu stranu s věcným, ústavně relevantním odůvodněním. Jejich závěry nejsou nelogické či neudržitelné, reflektují ucelenější koncepci a jsou běžně uplatňované v okolních státech. Překonávané nálezy se vypořádávají s argumentem, že se u nákladů řízení v prvostupňovém rozhodování uplatní zásada oficiality; v odvolacím řízení, v tomto úzce vymezeném kontextu, kdy podá odvolání jen jeden účastník samozřejmě ve svůj prospěch a není dotčen hlavní výrok, to však jednoduše není pravda. Uplatní se **zásada dispoziční**. Na tom se tato argumentace zřejmě též „láme“, což stanovisko nereflektuje.

4. Aby mělo stanovisko náležitou argumentační legitimitu, muselo podle našeho názoru překonávaný právní názor zpochybnit věcně, nikoli pouhým odkazem na chybějící ústavněprávní relevanci založenou na zdrženlivosti ve vztahu k zákonodárci a rozporné judikatuře obecných soudů. Což se však náležitě odůvodněným způsobem neděje. Nehledě k tomu, že Ústavní soud je doposud v oblasti nákladů řízení „velmi aktivní“, byť obecně tvrdí, že je zdrženlivý; v desítkách či spíše dnes již stovkách nálezů se náklady řízení zabýval a zabývá, a dokonce v nich vykládá i ustanovení advokátního tarifu, přičemž obecně platí, že vždy jde o výklad podústavního práva (srov. k tomu i stanoviska pléna ze dne 12. 9. 2006 sp. zn. Pl. ÚS-st. 23/06 či ze dne 13. 9. 2023 sp. zn. Pl. ÚS-st. 59/23).

5. Za problematický považujeme již výrok stanoviska, který nekoresponduje s odůvodněním. Neobsahuje totiž „výjimky“ dovozené v bodu 21 a zejména 30, tedy v situaci, kdy se žádný účastník změny nedomáhá a potřeba změny ani nevyplývá

z procesní situace podle zákona. Výrok je koncipovaný jako „univerzálně“ platný, bez ohledu na aktuální právní úpravu, což zde bohužel i podle obsahu odůvodnění neplatí. Vždy půjde o zohlednění aktuální právní úpravy, což je z odůvodnění návrhu stanoviska patrné.

6. Stanovisko se nevypořádalo s většinou argumentů uvedených překonávaných nálezů, podrobně vyjádřených zejména v nálezu sp. zn. I. ÚS 1238/23 (rozpor s ustálené respektovanou dispoziční zásadou, principem ochrany autonomie vůle jednotlivce, rovností účastníků v řízení a svobodou odvolacího práva, a to s poukazem na relevantní judikaturu a literaturu, věcný záměr civilního řádu soudního, jakož i na vybrané zahraniční úpravy). Vůbec se argumentačně nevypořádává s principem rovnosti účastníků v řízení a svobodou odvolacího práva. K některým dalším otázkám se sice „stručně“ vyjadřuje, ale přesto nelze takové odůvodnění považovat podle našeho názoru za dostatečné a věcné.

7. Za náležité vypořádání nelze považovat body 25 až 27, kde se stanovisko podrobněji vyjadřuje jen k podpůrným argumentům překonávaných nálezů věcným záměrem civilního řádu soudního a srovnáním příbuzných zahraničních právních úprav. Zde se však jen lakonicky uvádí, že budoucí právní úprava na ústavnost výkladu právní úpravy současné vliv nemá. Argumentaci zahraniční právní úpravou pak nelze podle stanoviska bezpodmínečně přijmout. Tuto polemiku lze zajisté pochopit, avšak uvedené argumenty pro překonávané nálezy skutečně nebyly stěžejní.

8. Stanovisko také obsahuje řadu argumentů pro zachování dosavadní judikatury. Za nosný důvod stanoviska je třeba považovat tvrzení, že „rolí Ústavního soudu nemá být nahrazení zákonodárce či interpretační činnosti obecných soudů při stanovování pravidel občanského soudního řádu“ (bod 32 stanoviska), protože je na obecných soudech, aby vyložily relevantní ustanovení podústavního práva a sjednotily svoji praxi. Zde však stanovisko opomíjí, že pro zákonodárce jde o zcela marginální problém a že zde chybí a bude chybět interpretační a sjednocující judikatura Nejvyššího soudu [srov. § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř.].

9. Neobstojí přitom ani argumentace stanoviska, že je třeba sjednotit rozkolísanou praxi obecných soudů (body 12 až 16 stanoviska), a to v kontextu dosavadního přístupu Ústavního soudu. Stanovisko problém rozkolísané judikatury nadto vůbec neřeší, protože soudy zde podle něj mohou rozhodovat podle svého uvážení. Rozkolísanost judikatury by se naopak vyřešila, platily-li by nadále závěry vyjádřené v překonávaných nálezech.

10. Lze také poukázat na bod 45 nálezu sp. zn. I. ÚS 1238/23, v němž se se vykládá ustálené chápání záruk řádného procesu v judikatuře Ústavního soudu; samotná skutečnost, že ústavní pořádek neobsahuje výslovné znění určité procesní zásady nebo že určitý procesní postup neobsahuje ani zákon, bez dalšího neznamená, že se v konkrétních podmínkách věci nemůže jednat o porušení garancí řádného procesu (překvapivá rozhodnutí, nezasílání návrhů k vyjádření, přezkoumatelnost, opomenuté důkazy apod.). Ostatně ani zásada *reformationis in peius* v trestním řízení není vyjádřena v ústavním pořádku; přesto k ní existuje bohatá judikatura Ústavního soudu. Uvedeným důvodem stanoviska (rozpornou judikaturou) by bylo možné popřít dosavadní judikaturu téměř ke všem aspektům řádného procesu; lidskoprávní dokumenty záměrně u garancí řádného procesu obsahují „gumová ustanovení“, která se mají uvádět v život.

11. Opačný závěr (zastávaný stanoviskem) dále vede k jakési **formě paternalismu**, kdy odvolací soud na úkor jediného procesně aktivního účastníka řízení hájí zájmy protistrany. Vychází-li stanovisko z teze, že náklady (samy o sobě) nemají žádný ústavněprávní rozměr, proč je tedy v pořádku, že by měl odvolací soud aktivně hlídat jejich správnost bez této náležité procesní aktivity? Větší toleranci k existenci „špatných“ nákladových výroků přitom nasvědčuje také zmiňované vyloučení nákladové problematiky z působnosti dovolacího soudu. To rovněž ukazuje na určitou nesystematičnost stanoviska. V nynějším kontextu totiž nejde ani tak o náklady, jako spíše o otázku role a aktivity soudu ve stávajícím systému, tedy spíše o **organické ústavní právo**. Na to je třeba se zaměřit. Jak samo stanovisko zdůrazňuje, jde o vztah dvou osob soukromého práva v rovném postavení a pravomoci soudu vůči nim. To (a nic jiného) bylo důvodem k přijetí překonávaných nálezů. Nemá jít a nejde o žádný doktrinní obrat, revoluci, jde o aplikaci postupně utvářející se judikatury na základě principů, které se zde 30 let respektují. To naopak návrh stanoviska je otočkou o 180 stupňů.

12. Stanovisko se nezabývá ani skutečnou podstatou zásady zákazu *reformationis in peius*. V překonávaných nálezech skutečně nejde o její bezmyšlenkovité použití jako zásady trestního práva v jiném odvětví právního řádu. Tato zásada má svůj význam ve všech řízeních, ve kterých má účastník řízení volbu (autonomii), zda opravný prostředek podá či nikoli. Jde o svobodu jeho odvolacího práva. To není kontext vlastní jen trestnímu právu (dokonce si dovolíme tvrdit, že je daleko více vlastní civilnímu procesu, než řízení trestnímu, které je jinak s výjimkou opravných prostředků ovládáno zásadami oficiality a obžalovací). Ostatně sám návrh na to upozorňuje, mimo jiné s ohledem na zahraniční právní úpravu (srov. již zmíněné body 25 až 27 stanoviska), což potvrzuje také analýza zpracovaná analytickým odborem Ústavního soudu (A 2023-6-PŠ *Reformatio in peius* v rozhodování o nákladech civilního řízení).

13. Závěr, že se tato zásada uplatňuje (běžně) i v jiných odvětvích, zmiňuje již nález sp. zn. I. ÚS 1238/23 v bodech 23 až 32, nehledě na nález sp. zn. III. ÚS 87/99. Ve správním právu jde také o nález sp. zn. IV. ÚS 1642/21 a v něm citované prameny (body 33 až 35). Mělo se tedy hodnotit, v jakém kontextu se nacházeli stěžovatelé ve věcech překonávaných nálezů a v původní věci u stanoviska, a uvědomit si, jaká je role odvolacího soudu v občanském soudním procesu vůči účastníkům řízení, co je a co není vůči nim „fér“ a jak je to v tomto kontextu s rovností účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny. To je podle našeho názoru podstatou garancí spravedlivého (řádného) procesu podle třicetileté judikatury Ústavního soudu. Podle našeho názoru není důvod, aby tomu bylo při rozhodování o nákladech řízení jinak.

14. Nepochybujeme, že uvedená zásada má v základních rysech interpretační význam ve všech oblastech práva, přestože jde primárně o zásadu ovládající trestní právo, a je třeba k ní přihlídnout i při hodnocení účinnosti opravných prostředků. Uvedená zásada totiž v obecné rovině slouží jako procesní záruka, aby rozhodnutí mohla být předložena k přezkumu bez obav, že postavení osoby, v jejíž prospěch je opravný prostředek předložen, se tím zhorší [viz nález ze dne 5. 11. 2012 sp. zn. IV. ÚS 2355/12 (N 184/67 SbNU 225) a nález ze dne 29. 3. 2022 sp. zn. IV. ÚS 1642/21]. Stanovisko se tedy také náležitě nevypořádává se zásadou jednoty a bezrozpornosti právního řádu.

15. Tomu, že uvedená zásada není civilnímu procesu nijak cizí, svědčí kromě pramenů odkazovaných v dřívější nálezevé judikatuře také určitá část komentářové literatury (kterou ovšem stanovisko neuvádí, ani se s ní nevypořádává), která přílehnavě vysvětluje stav současné koncepce role odvolacího soudu a podoby znění občanského soudního řádu: „*Je zapotřebí připomenout, že veškeré problémy týkající se rozsahu suspenzivního účinku se váží především ke konstrukci zavedené původním zněním občanského soudního řádu, který ukládal odvolacímu soudu přezkoumávat rozhodnutí v celém rozsahu (bez ohledu na návrhy stran), přičemž právní moc odkládal jenom ohledně výroků o právech se samostatným skutkovým základem. Koncepce štěpení práva měla za této situace fakticky suplovat nedostatek výslovného zákazu reformace in peius. Za současné právní úpravy takové konstrukce již není třeba: vázanost odvolacího soudu rozsahem odvolání vyplývá z § 212. Tomuto pravidlu je namíste přizpůsobit rovněž interpretaci § 206: suspenzivní účinky podle tohoto náhledu mohou nastat jenom v rozsahu, v jakém bylo prvostupňové rozhodnutí napadeno. Do budoucna však bude nezbytná novelizace občanského soudního řádu tak, aby v něm bylo jednoznačně vyjádřeno pravidlo, že suspenzivní účinky nastávají pouze v rozsahu odvolacích návrhů, a stejně tak i zákaz reformace in peius (k prvnímu srov. § 466 civilního řádu soudního z roku 1895, k druhému § 497 odst. 3 téhož předpisu, resp. po novele provedené zák. č. 105/1947 Sb. § 496 odst. 3)*“ [srov. výklad k § 206, potažmo § 212 o. s. ř., DAVID L., IŠTVÁNEK F. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. a II. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2009, viz poznámku pod čarou č. 435].

16. Uvedená pasáž rovněž souvisí s tím, že zajisté přezkoumával-li by Ústavní soud zákon, který by koncepci odvolacího řízení koncipoval jinak, patrně by bylo možné se přiklonit k závěru, že právní úprava je racionální, sleduje legitimní cíl a je mu přiměřená, tedy Ústavní soud by zde byl zdrženlivější. Přirozeně by za této situace respektoval, že se zákonodárce přiklonil k nějakému řešení civilního procesu (omezenější či neomezenější role odvolacího soudu). V takové situaci však nyní nejsme; zákon byl původně nějak koncipován, ale za léta jeho účinnosti a obrovské množství, často nesystémových, novelizací je občanský soudní řád prostě méně přehledný, a proto současné znění zákona z hlediska zásad ovládajících současné sporné občanské soudní řízení na určitou situaci nedává jednoznačnou odpověď. Tuto odpověď z hlediska ústavně konformního výkladu dávaly překonávané nálezy.

17. Jde-li pak o ve stanovisku zmíněnou (a správně dovozenou) oporu dispoziční zásady v ústavní garanci autonomie vůle stran a z toho plynoucí omezené možnosti ingerence veřejné moci do řešení soukromoprávních sporů (jde o horizontální vztahy), klade ji stanovisko do protikladu se zájmem na správnosti rozhodnutí a zájmy na rychlosti i hospodárnosti řízení (bod 20 stanoviska). To je ovšem vzhledem k povaze sporného civilního řízení přinejmenším diskutabilní, neboť i podle judikatury Ústavního soudu se v něm uplatňuje zásada *vigilantibus iura scripta sunt* (zákony jsou psány pro bdělé), se kterou se také stanovisko nijak nevypořádává. Podle této zásady je každý účastník odpovědný za průběh řízení a uplatňování svých práv a oprávněných zájmů (což předpokládá odpovědnost účastníků za ochranu jejich práv, která je plně v jejich dispozici). Proto není opodstatněná aktivita soudu v zájmu jiného účastníka tehdy, neprojevil-li k tomu svoji vůli.

18. Podle bodu 20 nálezu ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 42/08 (N 90/53 SbNU 159, č. 163/2009 Sb.) je smyslem a účelem civilního práva procesního poskytovat ochranu

subjektivním soukromým právům, tj. veřejné občanské procesní právo slouží soukromému právu hmotnému, a neplní-li tento svůj úkol, ztrácí svůj význam. Dispoziční zásada představuje specifické promítnutí soukromoprávní autonomie vůle do oblasti civilního procesu. Význam zásady dispoziční pro sporné občanské řízení Ústavní soud dále akceptoval například v nálezech ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 38/05 (N 187/38 SbNU 511) či ze dne 30. 6. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 40/18 (N 138/100 SbNU 512, č. 327/2020 Sb.), byť zde nikoli jako zásadu bez dalšího ústavní. Nelze však popřít, že zásada dispoziční je v civilním sporném řízení ustáleně chápána jako klíčová zásada tohoto řízení, která je v procesním kontextu vyjádřením principu ochrany autonomie vůle a odpovědnosti jednotlivce za prosazení vlastních právních zájmů. Nelze proto bezdůvodně postupovat v rozporu s touto zásadou.

19. K tomu považujeme za potřebné poukázat na náleze ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 87/99 (N 100/15 SbNU 31). Podle něj je jednou ze základních zásad občanského soudního řízení, jíž je toto řízení ovládáno, zásada dispoziční. Zásada oficiality ve vztahu k zásadě dispoziční je výjimkou, jejíž uplatnění je opodstatněno zejména důvody ochrany práv účastníků řízení, nebo ochrany veřejného zájmu. Uplatnění prvků zásady oficiality (vždy) směřuje výlučně k ochraně práv účastníků řízení nebo veřejného zájmu. Její uplatnění tak musí mít své opodstatnění.

20. Ve srovnání s ústavními východisky ochrany autonomie vůle zájmy akcentované stanoviskem jednoduše nepředstavují dostatečnou protiváhu.

21. Stanovisko ve svém důsledku hájí **ve sporném řízení uplatnění zásady materiální pravdy**. Činí tak nadto jen u nákladů řízení, tedy u problematiky, kterou Ústavní soud považuje za daleko méně závažnou z hlediska práv účastníků než věc samou. Podle návrhu stanoviska má platit, že soud ze své úřední povinnosti, bez procesní aktivity účastníků pátrá po nesprávnostech u nákladů řízení, zatímco ve věci samé se spokojí s tím, že se nikdo neodvolal. Tento odlišný přístup k nákladům řízení a věci samé návrh stanoviska nijak nevysvětluje, zejména z jakého důvodu by měl u nákladů být silnější zájem na správnosti rozhodnutí (slovy stanoviska „setrvalý zájem veřejné moci na správném vyčíslení nákladů řízení“ – bod 29) oproti problematice řešené ve věci samé. Takový závěr je nesystematický a rovněž odporuje proklamované zdrženlivosti Ústavního soudu k nákladům řízení.

22. Závěrem považujeme za potřebné se vyjádřit i k „přílepku“ obsaženému v bodu 34 stanoviska, který připomíná, že ústavní stížnosti proti rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení jsou zpravidla zjevně neopodstatněné, neprovázejí-li posuzovanou věc takové (mimořádné) okolnosti, které ji činí co do ústavní roviny dostatečně významnou. Tím spíše, jde-li o náklady řízení v bagatelní výši. V tomto směru nepřináší tento názor většiny pléna nic nového oproti dosavadní judikatuře Ústavního soudu. Pokud však dále v té souvislosti většina uvádí, že je-li „v konkrétní nákladové věci přítomna mimořádná okolnost zakládající její dostatečný ústavní význam, a je proto vydán náleze, nelze z toho dovozovat, že Ústavní soud k věcnému přezkumu posléze automaticky připustí všechny obdobné stížnosti, v nichž je namítán rozpor s takovým náleze“, je v tom nezbytně zakomponována **libovůle v rozhodování Ústavního soudu**, což samozřejmě nelze připustit. Protože jinak souhlasíme s tím, že zákonodárce nezamýšlel, aby Ústavní soud v těchto věcech nahrazoval roli další přezkumné instance, vyplývá nám z toho, že dříve nebo později se bude muset plénum k problematice rozhodování Ústavního soudu o

ústavních stížnostech proti rozhodnutí o nákladech řízení vrátit v komplexnější podobě, než jen ve formě takového „přílepku“.

23. Ze všech těchto důvodů nemůžeme s výrokem stanoviska i jeho odůvodněním souhlasit.

Pavel Šámal

Josef Baxa

Jaromír Jirsa

Jiří Příbáň